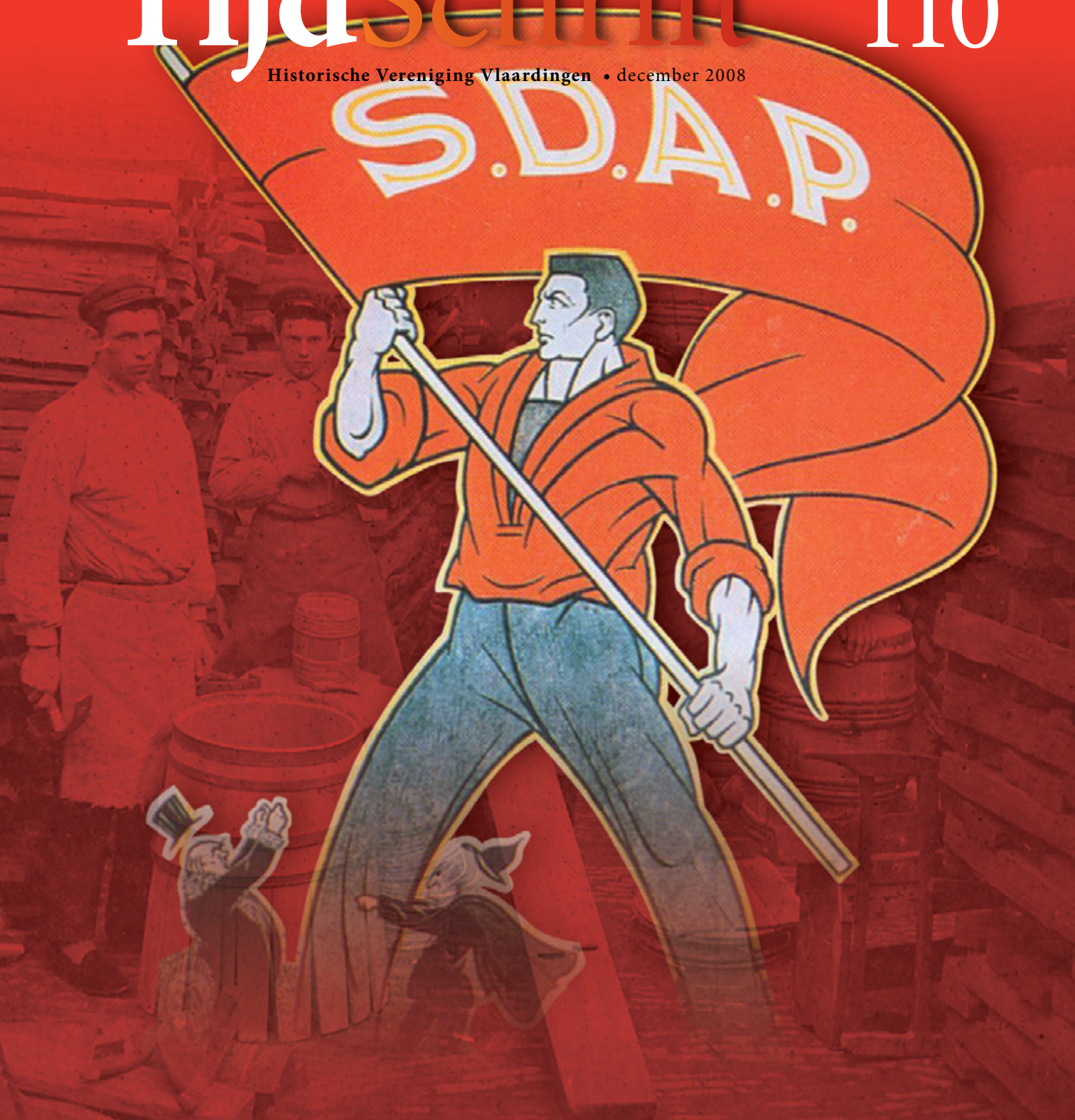

TijdSchrift 110

Historische Vereniging Vlaardingen • december 2008

Plantage boekhandel Den Draak

Den Draak, zelf ook deel van de
rijke Vlaardingse geschiedenis!

Veerplein 33-35 - 3131 CX Vlaardingen - tel. 010 4358822 - fax 010 4349574
e-mail: info@plantagedendraak.nl - www.plantagedendraak.nl

Fisc-ad

Fiscale en administratieve dienstverlening

J.A. Janson
fiscaal adviseur

Plein 1940 nr 47
3135 PR Vlaardingen
tel: 010 435 92 67
fax: 08 4220 69 33
e-mail: fiscad@hetnet.nl
www.fiscaaladviseurs.nl

Stout Grafische Dienstverlening

A. Hoogvlietstraat 6
3134 CC Vlaardingen
tel. 010-2480603
fax 010-4344878
email: info@stout.nu
www.stout.nu

Voor het repareren van boeken en het inbinden van tijdschriften

Marieke Velthuisen
Dalkruid 47
3137 WK Vlaardingen
Tel: 010 - 4746167
www.boekendokter.nl

De Historische Vereniging Vlaardingen heeft tot doel het bevorderen van:
- de belangstelling voor en de kennis van de stad Vlaardingen en haar bewoners;
- het behoud en het herstel van gebouwen en stedenbouwkundige structuren en landschappen;
- het behoud en het verzamelen van die gegevens die van belang zijn voor de geschiedenis van de stad.

De contributie bedraagt € 16,50 per jaar, te voldoen per accept-girokaart. Het bankrekeningnummer van de vereniging is 39.56.57.016, het postgironummer is 750978. Leden krijgen jaarlijks het Historisch Jaarboek en 4 x per jaar het verenigingsblad Tijd-Schrift.

Het bestuur is als volgt samengesteld:
W.C. den Breems, voorzitter
A.W.J. Andriessen, penningmeester
mevr. G.H.J. Maat-Grijsen, secretaris
J. van Elk
E.A. Lohmann
A. Ouwendijk
E. van Rongen
mevr. T. van der Hoek, notuliste

Contactadres / losse verkoop publicaties:
Arnold Hoogvlietstraat 69
3134 CB Vlaardingen
Telefoon (010) 434 6864

Ledenadministratie:
Paul Henri Spaakring 22
3137 DJ Vlaardingen
Telefoon (010) 474 9416

Adres ledenactiviteiten:
Kortedijk 16a/b
3134 HB Vlaardingen
Telefoon (010) 435 3322 (kantoor)
(010) 434 2474 (thuis)

Redactie Tijd-Schrift:
E. van Rongen, eindredacteur
K. Bloem
A. Maarleveld
B. Ruigrok

Redactie-adres:
Paul Henri Spaakring 22
3137 DJ Vlaardingen
Telefoon (010) 474 9416

Bijdragen aan de inhoud van Tijd-Schrift zijn van harte welkom. In verband met de geautomatiseerde verwerking van de teksten ontvangt de redactie deze graag op 3,5" diskette of per e-mail: info@hvv-vlaardingen.nl t.a.v. de redactie.

ISSN 1380-2992

© Historische Vereniging Vlaardingen
Niets van deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Internet: www.hvv-vlaardingen.nl
E-mail: info@hvv-vlaardingen.nl

Productie: Stout Grafische Dienstverlening

Inhoud

Redactioneel 5

Wij streven naar verbetering
Herman van der Lee 6

Vlaardingen in de Eerste Wereldoorlog, bekeken door een rode bril
M. den Admirant 10

De restauratie van de Oranjebeiaard te Vlaardingen
Arie Abbenes 20

Boekbesprekingen 24

Ledenactiviteiten 25

Bij de omslag: 'Wat wappert en klappert die kleurige pracht', zinsnede uit een rood lied. Een lied dat ongetwijfeld ook in Vlaardingen zal hebben geklonken.
(Illustratie: internet, foto: Stadsarchief Vlaardingen)

Voor kopieën (ook in KLEUR)

**moet je
naast
de molen zijn!**

DRUKKERIJ/COPYSHOP
A. OUWENDIJK
naast de molen
Kortedijk 16a-b
3134 HB Vlaardingen

Vlascom CV

Vlaardingse Assurantie Combinatie cv

Spoorstraat 2
NL - 3134 TA Vlaardingen

Website: www.vlascom.nl
e-mail: info@vlascom.nl
Tel +31(0) 10 248 04 85
Fax +31(0) 10 234 45 00

Advies op het gebied van:
Schadeverzekeringen
Watersportverzekeringen
Levensverzekeringen, Pensioenen
Financiële planning
Schadebegeleiding
Financiering, scheepshypotheke
Vermogensbeheer

Het Vlaardingen cadeau !
Replica Vlaardings Haringbord

het waaigat
 woon-ideeënwarenhuis

Markt 57 Vlaardingen tel. 010-4343685
www.waaigatwonen.nl

ECHTE VLAARDINGERS
 KOPEN HUN TAPIJT BIJ:

Hofman

stofferij

Kuiperstraat 39b
 3131 CH Vlaardingen
 Tel/fax: 010-4351073

**EEN UITERST BETROUWBAAR EN
 VAKKUNDIG ADRES**

TAPIJT - GORDIJNEN - VINYL
 ZONWERING - LAMINAAT

Historische Vereniging Vlaardingen

www.hvv-vlaardingen.nl

Korte Hoogstraat 4a
 3131 BK Vlaardingen
 Tel. 010 - 434 38 44

- Bloemwerken en arrangementen
- Goed gesorteerde snijbloemen
- Bloeiende- en bladplanten
- Bruidsboeketten en corsages
- Rouwwerken

Markgraafaan 135
 3131 VL Vlaardingen
 Tel: 010 43 43 704

JAC. VERKUIL

BLOEMSIERKUNST

**DIJKSHOORN
 EUROMOVERS**
 BLOEDEN MOET EN INTELLEKT

AL MEER DAN
50 JAAR
 VERHUIZEN!

WWW.DIJKSHOORN.NL TRAWLERWEG 8 3133 KS VLAARDINGEN TEL.: + 31 (0)10-2480522

Rood

Bekent de HVV eindelijk kleur? Neigen we dan toch naar het aanhangen van het socialisme en hangen we de PvdA aan? U zou als lezer van dit Tijd-Schrift best die indruk kunnen krijgen, want de twee belangrijkste artikelen hebben een 'rode' signatuur. En dat geldt natuurlijk ook overduidelijk voor de omslag! Toch is dat niet zo – de HVV is en blijft politiek neutraal en wij hopen dat *alle* partijen onze beginselen onderschrijven. Het behoud van ons cultuurhistorisch erfgoed is tenslotte van belang voor alle politieke kleuren, voor alle levensbeschouwingen en voor iedereen van welke afkomst, Vlaardinger of niet-Vlaardinger, dan ook.

Waarom dan die 'rode' artikelen? Wel, ze geven een boeiend historisch beeld van het ontstaan van de socialistische beweging in Vlaardingen. En ze zijn ook een beetje bedoeld als hommage aan de schrijver van een van die stukken, Herman van der Lee. Hij is voor de Vlaardingse 'rode familie', zoals hij die graag noemde, van groot belang geweest. En daarnaast kon hij daar ook heel boeiend over schrijven. Artikelen van zijn hand zijn in diverse Jaarboeken en Tijd-Schriften verschenen. Onlangs is Herman van der Lee overleden. Daarom in dit Tijd-Schrift het laatste artikel dat hij ons, kort voor zijn dood, nog toestuurde. En als aanvulling en aansluiting daarop een artikel van de heer Den Admirant – voor de trouwe lezers van dit blad ook geen onbekende – waarin hij aan de hand van het boek De Kosteloze School van schrijver en journalist Arie Pleysier wat rode feiten en fictie voor het voetlicht brengt en van elkaar scheidt.

De geschiedenis van de socialistische beweging in Vlaardingen is zo langzamerhand dus aardig beschreven. Wat interessant zou zijn is om ook van anders gekleurde politieke bewegingen historisch feitenmateriaal voorgeschoteld te krijgen. Daarom: groene, paarse en andersgekleurde historische geïnteresseerde politici (of in politiek geïnteresseerde historici): wij wachten op uw bijdragen!

Iets geheel anders is het derde artikel – een toelichting op het gerestaureerde Oranje carillon in de toren van de Grote Kerk, door Arie Abbenes die bij die restauratie adviseur was. Het is een technisch verhaal, dat wel, maar interessant om eens vanuit een geheel andere hoek dat prachtige instrument dat geregeld zijn melodieuze klanken over het historisch centrum van Vlaardingen laat horen, te belichten. Als u het heeft gelezen herinnert u zich vast, als u de muziek uit de toren hoort, dat ook Willem Alexander-Maxima zijn toontje daaraan bijdraagt...

Tot slot: er zijn de afgelopen tijd weer diverse fraaie boeken over Vlaardingen verschenen en die worden zoals gebruikelijk besproken. En dat geldt ook voor de dvd die is uitgebracht ter gelegenheid van het afscheid van het Shell sportpark onder de naam De Laatste Ronde. En als laatste zijn er natuurlijk ook weer de Ledenactiviteiten.

Ik wens u een goede afsluiting van het jaar en een mooi begin van het volgende!

Eric van Rongen
eindredacteur

Oproep

De redactie van Tijd-Schrift is op zoek naar uitbreiding. Wilt u meedenken over de inhoud van het blad en aangeboden artikelen beoordelen en eventueel wat redigeren? Veel tijd vergt het niet, maar het is wel leuk werk. Interesse? Meer weten? Neem contact op met de eindredacteur, Eric van Rongen (010-4749416, of info@hvv-vlaardingen.nl)

Wij streven naar verbetering

Herman van der Lee

Rond de eeuwwisseling van 1900 telde Vlaardingen ongeveer 20.000 inwoners. Hun woonplaats is een stad, want in het graafschap Holland verleende Floris de Vijfde in 1273 het fel begeerde stadsrecht, voorzien van de grafelijke zegels. Een bijzonder privilege dat in Holland tot dan alleen Delft had verkregen.

De genen die het een vissersdorp noemden hadden geen ongelijk, want vanaf het begin van de zestiende eeuw was Vlaardingen de belangrijkste vissersplaats van Holland. IJmuiden en Scheveningen brachten hun visvangst naar de Vlaardingse Zeevishal en kregen pas betekenis rond 1900 door het bezit van een eigen haven.

Naast het beoefenen van landbouw en jacht hielden de Vlaardingers zich al zo'n vierduizend jaren geleden bezig met de visserij. Het waren kleine stammen, waarvan de

kinderen op het wad oefenden met het zoeken naar schelpdieren, krabbetjes en achtergebleven vissen. De ouderen trokken naar de kust en visten met zware, uit bastvezels geknoopte netten op steur en zalm.

De Vlaardingers hadden een nogal hoge dunk van hun stad. Een domineeszoon schreef in 1832 onder meer dat Vlaardingen niet alleen door haar gunstige ligging al zo lang visserij, koopvaardij en landbouw beoefende, maar ook "door menige gunstige karaktertrek, heeft zij niet weinig toegevoegd tot het welzijn en de bloei van het dierbare Vaderland."

Iedereen heeft zo zijn plaats in de maatschappij en lange jaren blijft de gedachte voortleven dat men daarmee tevreden dient te zijn. Toch ontwaakt er in het conservatieve Vlaardingen een stroming die zich met het nodige wantrouwen tegen die ijzeren wet te weer stelt. Het zijn de 'rooien', die deze oproerige taal verkondigen. Maar die oproerlingen begrijpen alras dat je samen sterker bent. Zij

De rooien roeren zich en vinden oa bij de kuipers gehoor.
(Foto: Stadsarchief Vlaardingen)

Het bestuur van de kuipersvereniging in 1915, Jan Buis zit in het midden, links van hem Jan Hoogerwerf.
(Foto: Stadsarchief Vlaardingen)

richtten in 1890 de 'Vlaardingsche Kuipers Gezellen Vereeniging' op met een naam die duidelijk weergeeft dat er nog heel wat in de maatschappij valt te veranderen: 'Wij streven naar Verbetering'. Het zijn de kuipers Willem Drop, Jan Hoogerwerf en Jan Buis, die zich in een vroeg stadium inzetten voor het werk

De Vlaardingers hadden een nogal hoge dunk van hun stad.

van hun vakbond, met als ideaal een sociaal-democratische toekomststaat.

Om dit streven te ondersteunen kwamen uit alle delen van het land prominente sprekers naar Vlaardingen. Het SDAP Tweedekamerlid J.H. Schaper is er één van. En zelfs de grote Pieter Jelles Troelstra komt voor een toespraak naar het kleine vissersdorp.

Ook de sociaal-anarchisten proeven hun kans. Samson uit Den Haag neemt de slechte levensomstandigheden als kapstok om zieltjes te winnen. Maar in het behoudende Vlaardingen heeft zo iemand geen schijn van kans.

Het hoogseizoen van de visserij concentreerde zich op de zomer. Daarom was er 's winters weinig werk. De sociale omstandigheden waren bedroevend. Uitkering bij ziekte en werkloosheid kende men niet. Voorzieningen voor de oude dag evenmin. Om in moeilijke tijden

in leven te kunnen blijven waren de arbeiders aangewezen op de diaconie en het armbestuur. In hun eigen belang zochten de reders naar mogelijkheden ook 's winters te kunnen vissen. Met de houten zeilvaartuigen bleek dat niet mogelijk.

Trawlvisserij, waarbij tong en schol de hoofdschotel vormen, zou een uitkomst zijn. De haring werd gevangen met kilometerslange hangnetten. De trawlvisserij vond plaats met kleine over de grond slepende, door stalen binten verzwaarde netten, die door het schip werden voortgetrokken. Pogingen om schepen te bouwen met een 'doelmatige mechanische voortstuwingsmethode' mislukten keer op keer. In 1878 werd het eerste ijzeren stoomschip gebouwd, maar pas in 1897 gelukte het de Visserij Maatschappij Vlaardingen zo'n 'stoomfiets' te laten bouwen die met succes de trawlvisserij kon bedrijven. Hierdoor werd ook de Kanaalvisserij mogelijk. Het Franse Dieppe werd maandenlang de thuishaven voor de vissers. De Vlaardingse vakbond opende daar een kantoor van waaruit zij als belangenbehartiger hen van nabij kon ondersteunen.

Terug naar de bestuursleden van 'Wij streven naar Verbetering': Drop, Hoogerwerf en Buis. Het was een creatief trio. Zij namen in 1897 het initiatief tot oprichting van de kiesvereniging 'Volksbelang'. En in 1904 tot stichting van een coöperatieve Kaak-en Broodbakkerij. De kiesvereniging 'Volksbelang' was een

Jan Buis.
(Foto: Stadsarchief
Vlaardingen)

thuishaven voor vrijwel alle democratische elementen in Vlaardingen, ook de rooie. Deze rode linkervleugel voelde zich niet echt op haar gemak. In het zwaar confessionele Vlaardingen een afdeling oprichten van de landelijk in 1894 opgerichte SDAP, was een groot waagstuk. In 1904 durfde men dat aan. Drop, Hoogerwerf en Buis stapten over. Buis zou deze partij bijna een halve eeuw in alle mogelijke functies dienen. Willem Drop ging de landelijke politiek in en werd in 1925 tweedekamerlid voor de SDAP.

Jan Hoogerwerf betekende onschatbaar veel voor de bewustwording van de Vlaardingse arbeidersbevolking. In 1907 zette hij een cursus op voor lezen, schrijven en rekenen! Ook werd door hem een onderafdeling gevormd, die de zorg bij ziekte op zich nam. Fel, maar eerlijk vocht hij voor haar sociaal-economische belangen. Behalve de kuipers waren ook de vissers met hun aanverwante beroepen en de havenarbeiders georganiseerd. Landelijk zette hij zich in bij de fusie van deze bonden, die zich in 1918 verenigden in de Centrale Bond van Transportarbeiders met als vestigingsplaats Rotterdam. Als bestuurder (vanaf 1902) van de Zeemansbond was Johan Brautigam bij deze fusie nauw betrokken en werd lid van het Dagelijks Bestuur. In 1919 werd Brautigam tweedekamerlid. Na zijn verkiezing als wethouder in de Rotterdamse Raad bedankte hij in 1935 voor beide functies.

Hoogerwerf was hoofdbestuurder van de Centrale Bond. Eerder al voorzitter van de in 1906 opgerichte Vlaardingse Bestuurdersbond. Daarbij sloot zich een tiental bonden aan, die de belangenbehartiging van haar leden juridisch uitbreidde door de oprichting op 26 maart 1908 van het Bureau voor Arbeidsrecht, voorloper van de Juridische Dienst. Hoogerwerf was daarnaast voorzitter van de Volksbond tegen Drankmisbruik, maar ook de politiek liet hem niet onberoerd. Meerdere malen stond hij samen met Buis namens de

SDAP kandidaat voor de gemeenteraad. Als er in de Raad een zetel vrij kwam door overlijden of anderszins, dan werden er volgens het geldende districtenstelsel tussentijdse verkiezingen gehouden.

In 1917 vierde het proletariaat van Vlaardingen dubbel feest. Toen deed zich deze situatie in een tweetal districten voor. Heykoop uit Rotterdam en Suze Groeneweg, het eerste vrouwelijke tweedekamerlid, spraken in tot berstens toe gevulde zalen. Een droom werd werkelijkheid: Jan Hoogerwerf werd op 13 juli 1917 gekozen.

In november werd Jan Buis ingezet. Toen zag men in Vlaardingen het rode gevaar pas echt naderen. Vandaar dat alle andere partijen stelling namen tegen de SDAP. Secretaris Arie Pleijsier noemde dit in zijn jaarverslag het mooiste compliment dat men de SDAP kon maken. Het was voor het eerst dat de

gehele burgerlijke macht verenigd optrok tegen de sociaal-democraten. In het strijdperk tegenover een anti-revolutionair werd Buis de winnaar. In het begin kreeg hij in de pers veel kritiek. De tegenstanders zagen met lede ogen de macht van de SDAP groeien. Het ledental verdubbelde van 102 naar 205. Daardoor, én met twee vertegenwoordigers in de Raad, werd de SDAP in Vlaardingen een gevreesde tegenstander. In enkele jaren was een klein geminacht partijtje uitgegroeid tot een krachtige organisatie van gelijkwillende arbeiders. Het aantal vertegenwoordigers steeg, maar Hoogerwerf bleef als gewaardeerd fractievoorzitter het middelpunt. Aan zijn daadkracht kwam een plotseling einde. Tijdens de verkiezingsactie viel er een dodelijke stilte. Op 10 juni 1931 kwam het werkzame leven van de 56-jarige Jan Hoogerwerf tot stilstand. De verslagenheid was groot. Zaterdagmiddag 13 juni stonden duizenden langs de weg om een laatste groet te brengen aan een alom gewaardeerd mens. Bij het grafmonument van Hoogerwerf, met zijn prachtige kop in brons en een veelzeggende tekst, begon tientallen jaren lang de eerste mei: ‘de dag van vreugde en strijd’ met een herdenking van deze oprechte strijder.

Jan Buis nam het roer voortreffelijk over, voortgaande op de koers die hij samen met Hoogerwerf had gevolgd. De SDAP steeg in 1935 van vijf naar zeven zetels en werd de grootste partij. Men moest deze club wel een wethouderszetel toestaan. Het ging weliswaar met pijn, want Buis kreeg maar twaalf stemmen. Negen stemmen gingen naar anderen of werden blanco uitgebracht. Buis bedankte de voorstemmers, maar noemde het teleurstellend dat niet meerdere leden van de andere fracties lering hadden getrokken uit de verkiezingsuitslag. Deze tegenstanders betoogden dat het niet ging om wantrouwen tegenover Buis, maar argumenteerden het niet steunen van zijn kandidatuur door er op te wijzen dat “Buis een fractie vertegenwoordigde die

zich niet schaarde achter Vorstendom en Vaderland, maar wel achter wat er in 1918 gebeurde met de revolutie van Troelstra en in 1931 met de muiterij op De Zeven Provinciën”.

Besluit

Terug naar 26 april 1905. Op die dag kwam het eerste brood uit de oven van de Coöperatieve Brood- en Kaakbakkerij. Het ontstaan van die coöperatie is te danken aan ‘Wij streven naar Verbetering’, die in 1903 wegens het gebrek aan zaalruimte het initiatief nam tot het stichten van een Volksgebouw. Onder andere op advies van de grote Amsterdamse voorman, F.M. Wibaut, werd een coöperatie opgericht. Een deel van haar overschotten werd jaarlijks in een fonds gestort, waaruit in 1921 (!) inderdaad het Volksgebouw werd gefinancierd. De enerverende geschiedenis van dat gebouw werd een aantal jaren geleden gepubliceerd in een omslagartikel van het Jaarboek van onze Vereniging.

Geraadpleegde bronnen:

De geschiedenis der stad Vlaardingen door mr. Sprenger van Eijk

Vissen bij de Vleet door Hans van der Sloot

Het zout verzouten door M.P. Zuydgeest

Encyclopedisch Woordenboek van K. ter Laan (1937)

Stadsarchief

Jan Buis, de ijzeren voorvechter, + knipselarchief Herman van der Lee

Insigne van de Vlaardingsche Kuipers
Gezellen Vereeniging
‘Wij streven naar Verbetering’.
(Collectie Visserij- & Vlaardings Museum)

‘De Kostelooze School’ van Arie Pleysier:

Vlaardingen in de Eerste Wereldoorlog, bekeken door een rode bril

M. den Admirant

Anno 1934 verscheen bij de Arbeiderspers een boek met als titel ‘De Kostelooze School’, van de hand van de journalist Arie Pleysier (1891-1980). Het boek gaat over de belevenissen van een zekere Leen Wouters, onderwijzer aan een armenschool in het stadje Maasburg. De plaatselijke beroepsbevolking bestaat voor het overgrote deel uit kuipers en vissers. In de periode waarin het verhaal speelt, vóór en tijdens de Eerste Wereldoorlog, is de industrie daar nog in opkomst en vormen fabrieksarbeiders een kleine minderheid. De Maasburgse gemeenteraad telt dertien kerkelijke en zes liberale leden. ‘Christelijke visboertjes’ hebben in het plaatselijk bestuur de touwtjes in handen. Pogingen van een ‘rode’ kandidaat om een raadszetel te verwerven zijn al vele malen gestrand, maar hebben uiteindelijk toch succes.

De Vlaardingers die het boek lezen, herkennen in Maasburg hun eigen woonplaats. Achter diverse persoonsnamen gaan bekende Vlaardingse figuren uit die tijd schuil. De penningmeester van de plaatselijke afdeling van de SDAP, Jan Hoek, die een hoedenwinkel heeft en bekend is om zijn onnavolgbaar Maasburgs dialect, is niemand minder dan de latere wethouder Jan Buis (1883-1969). Met Jan Visser, in 1917 gekozen als eerste sociaal-democraat in de gemeenteraad van Maasburg, wordt Jan

Hoogerwerf (1875-1931) bedoeld. En Lewies van Teylingen, een invloedrijk reder, die zijn zetel in de raad aan Jan Visser moet afstaan, is de gefingeerde naam voor Ary Hoogendijk Jz. (1860-1928). Dat Leen Wouters, de hoofdpersoon in het verhaal, in feite de auteur zelf is, laat zich gemakkelijk raden, als men weet dat Arie Pleysier bij het openbaar onderwijs in Vlaardingen werkzaam was, voordat hij journalist werd.

Over de auteur

In zijn memoires [1] vertelt Arie Pleysier iets over zijn jeugd en activiteiten in Vlaardingen. Hij werd er op 1 januari 1891 geboren als zoon van een kuiper. Vader Pleysier werkte al vanaf zijn 11e jaar bij de firma Betz en Van Heyst aan de Westhavenkade. Arie's moeder was voor haar huwelijk enige tijd dienstmeisje geweest in het gezin van de ‘ouwe heer’, de reder en haringhandelaar J.C. van Büüren van Heyst, compagnon in de genoemde firma. Op jonge leeftijd merkte Arie al iets van standsverschillen. Het gebouw van de bewaarschool die hij bezocht, had namelijk twee ingangen: één uiterst links voor de betalende en één uiterst rechts voor de niet betalende ‘klandisie’. Elke rechtgeaarde moeder bracht haar kroost om negen uur en haalde het om twaalf uur af. Als het regende mochten de betalende

ouders in de vestibule wachten op het luiden van de bel, terwijl de kosteloozen buiten op het schoolplein in de regen moesten blijven staan. Niemand kwam tegen deze discriminatie in opstand. Juist in kringen die in maatschappelijk opzicht maar heel weinig van elkaar verschilden, was het standengevoel buitensporig ontwikkeld.

Op de bewaarschool kwam Arie terecht tussen middenstandskinderen, waar hij eigenlijk niet bij hoorde, zodat hij zich instinctmatig op een afstand hield. Zijn vader concludeerde: “hij hoort eigenlijk bij de kosteloozen, bij hen zou het hem aan vriendjes niet ontbreken, maar tja, we kunnen nu eenmaal schoolgeld betalen”. Ook in het straatje waar Arie Pleysier woonde, was een duidelijk standsverschil merkbaar, namelijk tussen de bewoners van de huisjes à f. 2,00 per week met een eigen plaatsje om de was te drogen, en de huurders van de huisjes ertegenover à f. 1,70, die het plaatsje misten, zodat op maandag de was moest worden verzorgd op de stoep voor de voordeur.

Toen hij zes jaar was, ging Arie naar de openbare ‘tussenschool’ aan het Westnieuwland. Ze nam een middenpositie in tussen de ‘burgerschool’ voor MULO (meer uitgebreid lager onderwijs) in de Zomerstraat, en de ‘kosteloze school’, de armenschool aan de Broekweg (destijds het verlengde van de Afrol). Bijbels onderwijs kreeg Arie in de jaren rond 1900 op de zondagsschool van de Protestantenvond, de ‘rijkeluiskerk’, ontstaan nadat in 1890 de laatste vrijzinnige predikant van de plaatselijke hervormde gemeente (ds. W.L. Riehm) was overleden.

Op veertienjarige leeftijd werd hij toegelaten tot de Rijkskweekschool voor Onderwijzers te Haarlem. In zijn kweekschooltijd sloot hij vriendschap met zijn stad- en leeftijdgenoot Koos Vorrink, die in Vlaardingen de MULO-school in de Zomerstraat had doorlopen en een jaar later dan Arie Pleysier tot de Rijkskweekschool in Haarlem was toe-

‘Wassen op de stoep voor de voordeur’, zoals hier in de 3e Achtersteeg. (Foto: Stadsarchief Vlaardingen)

gelaten. Na zijn opleiding werd Pleysier in 1909 op achttienjarige leeftijd te Vlaardingen aangesteld als onderwijzer aan de openbare school A, de kosteloze school aan de Broekweg, in een achterstandswijk. Hier vond hij, zoals hij in zijn memoires schrijft, “de armeluiskinderen uit het hele stadje op één hoop geveegd, geminacht door het publiek van de tussenscholen (tien cent per week) en van de burgerschool (zevenentwintig cent per week)”. Pleysier kreeg meteen de hoogste klas toegewezen. Het hoofd van de school stond hem toe, de nog in gebruik zijnde verouderde leermethoden te negeren en het onderwijs naar eigen keuze in te richten. “Die nieuwlichterij was aan de kosteloze school dankbaar en volstrekt ongevaarlijk, omdat de ouders zich uitsluitend interesseerden voor het moment waarop de leerplicht niet meer werkte of kon worden ontdoken”, aldus Pleysier. Hij werd secretaris van de plaatselijke afdeling van de Bond van Nederlandse Onderwijzers. In die functie ontwierp en ondertekende hij diverse adressen aan de gemeenteraad, zonder daarmee ooit enig resultaat te bereiken. Het zat hem dwars dat de neutrale onderwijzersbond zich niet wilde aansluiten bij het sociaal-democratisch geöriënteerde NVV (Nederlands Verbond van Vakverenigingen, opgericht in 1905). Pleysier was deze neutraliteit beu en trad toe tot de SDAP (Sociaal-Democratische Arbeiderspartij). Toen in 1916 bij de plaatselijke afdeling van de SDAP de functie van secretaris vacant werd, liet hij zich gemakkelijk overhalen deze post te bezetten. In de herfst van dat jaar schreef hij zijn eerste notulen, die volgens hem een afdoend middel bleken tegen laatkomen, omdat niemand de voorlezing wilde missen. De notulen bevatten weinig concrete gegevens over de handelingen van de afdeling, maar waren veeleer satirische beschouwingen over politiek, waarbij de notulist zich liet leiden door socialistische schrijvers en het Oude Testament.

Arie Pleysier, die in zijn Haarlemse

kweekschooltijd door een vrijzinnige dominee in Santpoort was aangenomen als lid van de Nederlandse Hervormde Kerk, was intussen buitenkerkelijk geworden. In Vlaardingen behoorde hij tot de plaatselijke afdeling van de (vrijzinnige) Protestantenvbond, die aan de Hoflaan een kerkgebouw had. De afdeling sloot zich in 1908 aan bij de Remonstrantse Broederschap. Met de eerste predikant van de nieuwe remonstrantse gemeente, dr. C.E. Hooykaas (hij stond hier van 1909 tot 1914), kon Pleysier aanvankelijk goed overweg. Maar dit veranderde toen de predikant een inzamelingsactie startte voor een toren op het kerkgebouw. In de kerkbode verschenen lijstjes met namen van de goede gevers met vermelding van de bedragen die ze geschonken hadden. De ‘eredivisie’ bestond vrijwel geheel uit reders en haringhandelaren, die zich volgens Pleysier aan knoeierijen schuldig maakten. Als medewerker aan het socialistische weekblad De Volksstem had hij daaraan al menig artikel gewijd. Hij eiste dan ook stopzetting van de ‘eervolle vermeldingen’. Toen hij nul op het rekest kreeg, zegde hij zijn lidmaatschap van de remonstrantse gemeente op. In een toneelspel ‘Fatsoen’, opgenomen in het maandblad De Nieuwe Stem, motiveerde hij zijn afscheid van de kerk.

Pleysier was, zo schrijft hij in zijn memoires, “een hartstochtelijk aanhanger van Troelstra”. Hij bleef dit ook na diens ‘mislukte staatsgreep’ van 1918. Toestanden zoals ze in de krottenwijk van de kosteloze school bestonden, rechtvaardigden naar Pleysiers mening zelfs barricadegevechten. De kans van slagen van een staatsgreep was volgens hem groot geweest. Op weg van school naar huis werd hij “met wat angstig respect gegroet door de middenstanders van de Hoogstraat”, die hem vroeger nooit enige aandacht hadden geschonken. “Het kwade geweten van de burgerij zou vrijwel alle tegenstand verlamd hebben, als partij en vakbeweging maar snel genoeg hadden doorgezet”.

In het begin van de jaren twintig beëindigde Pleysier zijn functie bij het onderwijs en werd hij journalist bij het socialistische dagblad Het Volk, vanaf 1934 werkte hij bij de VARA en na 1945 bij het dagblad Het Vrije Volk.

Feiten en fictie

De inhoud van ‘De Kosteloze School’ is een mengeling van feiten en fictie. Diverse gebeurtenissen uit het stadsleven vinden we in het verhaal terug. Veel is echter ontsproten aan de fantasie van de auteur.

In het eerste hoofdstuk maakt Leen Wouters kennis met zijn collega’s van de Kosteloze School, de armenschool aan de Kerkweg, in een krottenwijk aan de rand van het stadje Maasburg. Wouters krijgt de klas van jufrouw Hendriks, “een spichtig meisje van omstreeks vijftig jaar”. Het is een grote klas: “52 ruggen strekken zich over de bankleuningen”. Van Maenen, het hoofd van de school, had het al meer dan twintig jaar klaargespeeld om leiding te geven zonder iets uit te voeren.

Leen Wouters wordt al spoedig lid van de bondsafdeling: de plaatselijke afdeling van de Nederlandse Onderwijzersbond. Voorzitter van de afdeling is een zekere Kees Bol, secretaris is Klaas Postma, een marxist. In de eerste door Wouters bijgewoonde vergadering behandelt de afdeling een adres aan de gemeenteraad, waarin wordt verzocht het maximale aantal leerlingen per klas lager te stellen dan 48. Later stuurt de afdeling een adres om het ambulantisme van de schoolhoofden af te schaffen, m.a.w. ze een eigen klas te geven. In dit adres worden gevallen van nalatigheid genoemd, bijvoorbeeld dat het hoofd van de Kosteloze School onder schooltijd nogal eens in de tuin werkt. Als het adres in de gemeenteraad aan de orde komt, wordt het op voorstel van het antirevolutionaire lid Martinus van Zalven, de voorzitter van de plaatselijke schoolcommissie, achter gesloten deuren behandeld (met Martinus van Zalven wordt het

raadslid M. de Heer bedoeld).

Over Kees Bol lezen we verderop in het boek dat hij, ‘de neutrale schoolmeester’, het onderwijs heeft verlaten en met de hulp van reder Lewies van Teylingen secretaris van de vereniging van haringhandelaren is geworden. Hij bezit de activiteit die de ‘visboerenclub’ hard nodig heeft, en bovendien brengt hij organisatietalent mee. In de liberale kiesvereniging heeft hij een paleisrevolutie ge-

De woonomstandigheden zoals ze ten tijde van de kosteloze school bestonden, rechtvaardigden zelfs barricadegevechten... Achtersteeg. (Foto: Stadsarchief Vlaardingen)

wonnen en de door hem gestichte vrijzinnige concentratie heeft hem tot voorzitter gekozen. Zo is Bol in enkele maanden tijds van brutaal ‘rood’ schoolmeestertje tot een alom geacht politicus gepromoveerd. Zijn verkiezing tot raadslid is slechts een kwestie van tijd. Bol is intussen lid van de bondsafdeling gebleven, in de hoop daardoor zijn positie in de vrijzinnige concentratie te kunnen versterken.

Nu de feiten achter dit verhaal. Achter Kees Bol gaat Cornelis Gerardus Roos (1886-1945) schuil. Hij werkt aanvankelijk bij het openbaar onderwijs, maar wordt eind 1914 benoemd tot secretaris van het voorlopige bestuur van de pas opgerichte algemene redersvereniging voor de Nederlandse haringvisserij. Niet lang daarna krijgt hij zitting in de gemeenteraad van Vlaardingen. Als de raad op 28 juni 1916 spreekt over een voorstel van B. en W. tot het ambulant maken van het hoofd van school E (de openbare school in de Prins Hendrikstraat), voert ook C.G. Roos het woord. Tijdens de vergadering wordt een adres van de plaatselijke afdeling van de Bond van Nederlandse Onderwijzers voorgelezen. Roos wijst erop dat het voorstel van B. en W. niet bedoelt een principiële uitspraak over het ambulantisme van de hoofden van de openbare lagere scholen, maar alleen over het ambulant maken van het hoofd van school E.[2]

De lokale politiek komt in het boek uitgebreid aan de orde. Maasburg is net als Vlaardingen in die tijd verdeeld in drie stemdistricten, twee ten westen van de haven en één in het ‘land’, het oostelijk stadsdeel. In het westen, het oude stadje, wonen voornamelijk arbeiders die zich niet tot de burgerklasse rekenen. Kuipers, vissers en sjouwers vormen het overgrote deel van het ‘proletariaat’. In ‘het land’ staan de villa’s van de reders. Schippers, kuipersbazen en middenstanders sparen er voor een eigen huisje in één van de zijstraten. Ook zijn er schamele huizenrijen waar fabrieksarbeiders onderdak vinden.

De gemeenteraad telt negentien leden:

dertien ‘kerkelijken’ en zes liberalen. De kerkelijke raadsleden zijn meest kleine patroons en reders. Ze hebben zelf weinig onderwijs genoten en zijn de openbare school niet goed gezind. Een ‘rode’ kandidaat had twaalf maal aan de raadsverkiezingen deelgenomen, zeven keer de herstemming gehaald, maar was niet gekozen. Toen hij voor de dertiende maal meedeed, kreeg hij bij de herstemming slechts elf stemmen minder dan zijn tegenkandidaat, een antirevolutionaire scheepsbouwer, die gekozen werd.

Ook in de lokale politiek herkennen we de Vlaardingse situatie. De ‘rode’ kandidaat die vele malen dong naar een raadszetel, is Willem Drop (1880-1939), bestuurslid van de kuipersgezellenvereniging ‘Wij streven naar verbetering’. Pleysier schrijft in zijn memoires dat Willem Drop voor het gros van de kiezers behept was met een ernstig gebrek: hij behoorde tot de ‘rijkeluiskerk’ van de Protestantenbond.

Het verhaal speelt zoals gezegd in de jaren vóór en tijdens de Eerste Wereldoorlog. Het uitbreken van de oorlog in augustus 1914 bezorgde Maasburg enkele weken van spanning. Dienstplichtigen moesten zich melden. Er was een run op de spaarbanken. Omdat de gehele haringvloot op zee was, werd haastig een stoomlogger uitgezonden om te waarschuwen. Spoedig lagen de beide havens zo vol, dat

alleen in het midden nog een smalle vaargeul overbleef. Toen keerde de rust terug. Weliswaar kon de vloot niet uitzeilen en waren enkele honderden vissers werkeloos, maar naar verwachting zou dit niet lang duren. Er was haring in voorraad en de prijs daarvan ging voortdurend omhoog. Dientengevolge werden in ‘het land’ nooit zoveel villa’s gebouwd als in de eerste jaren van de wereldoorlog. Later zeilde een deel van de haringvloot weer uit. Er bleven echter loggers weg, waarvan nooit meer iets werd gehoord. De sympathie van de bevolking ging in die jaren vooral naar Duitsland uit. “De vrome lieden in het stadje waren allemaal voor Duitsland wegens de godvruchtigheid van des keizers gevleugelde woorden en wegens de goede claudisie”. Dat de vissers op de hand van de Duitsers waren, is wel te begrijpen, want “op zee lagen ze nogal eens overhoop met Britse concurrenten, zodat het meermalen op wederzijds kappen van de netten uitdraaide”.

1-mei-optocht

Een verhaal dat geheel op fantasie berust, is dat van de 1-mei-betoging in 1916. We lezen erover in een hoofdstuk met het opschrift: Een dag is ‘t van vreugde. Tot dusver had niemand het aangedurfd in Maasburg een 1-mei-optocht te houden. Maar nu moest het er maar eens van komen, zo vond het 1-mei-comité.

“De aankondiging van een meivergadering, gevolgd door een demonstratie, ontplofte in het stadje als een brisantgranaat. Sinds een ouderling van de ‘zaijepettekerk’ op heterdaad was betrapt in de bedstede van een zijner zusters-naar-den-geest, was in Maasburg niet zoiets sensationeels komen binnenrollen als de aankondiging van een rooie optocht”. In het plaatselijke antirevolutionaire weekbladje kreeg de burgemeester al bij voorbaat een minzame veeg uit de pan, omdat hij het rustige en vreedzame Maasburg aan misdadige woelingen blootstelde. En in het liberale krantje werden alle vaderlanders opgewekt, zich met de nationale kleuren te tooien!

De meivergadering werd gehouden in de zaal ‘Ons Genoegen’, met het prominente SDAP-lid Suze Groeneweg als spreekster. In haar toespraak kondigde ze aan dat ze zou meelopen in Maasburgs eerste rode mei-optocht. In de tuin van ‘Ons Genoegen’ werd de stoet opgesteld. De ‘muziek’ van de glasblazers ging voorop. Daarna kwamen de besturen van partij en bestuurdersbond, gevolgd door een praalwagen met een jonge vrouw die als vredesengel was opgetuigd. Daarachter liepen partijgenoten, vakbondsleden en een kleine schare geestverwanten. De staart werd gevormd door een ‘knokploeg’. Terwijl de stoet door de straten van Maasburg trok, werd nu en dan door toeschouwers geroepen: “weg met de socialen” of “leve de koningin”. Toen Suze Groeneweg staande op de praalwagen een slotwoord sprak, werd er “Oranje boven” gezongen, maar de spreekster overstemde dit. Zij keurde het gedrag van de contra-demonstranten fel af. Later bleek dat het conservatieve, aan traditie gehechte Maasburg de rode demonstratie vergoelijkte en schande sprak van het gedrag van de tegenpartij. De openbare mening trok zo algemeen partij tegen de herriemakers, dat de burgemeester zich genoopt zag in de volgende raadszitting hun gedrag onbewimpeld af te keuren.

Het is een mooi verhaal, dat in een bijdrage

‘Spoedig lagen beide havens zo vol, dat alleen in het midden nog een smalle vaargeul overbleef...’
(Foto: Stadsarchief Vlaardingen)

Suze Groeneweg.
(Foto: internet)

‘Dan sluiten wij buiten
Een fleurige stoet
Vol wilskracht en moed
Wat wappert en
klappert
Die kleurige pracht
Als toekomst die licht!’
De 1 mei optocht in
1937
(Uit Historisch
Jaarboek Vlaardingen
2004)

in het Historisch Jaarboek Vlaardingen van 1994 als waar gebeurd is gepresenteerd. De gefingeerde namen Jan Hoek, Jan Visser en Leen Wouters zijn in dit stuk vervangen door Jan Buis, Jan Hoogerwerf en Arie Pleysier, de zaal ‘Ons Genoegen’ is herdoopt in ‘De Harmonie’. Maar helaas moet het verhaal naar het rijk der fabelen worden verwezen. In 1916 was er nog geen sprake van een 1-mei-optocht in Vlaardingen. Zo’n demonstratie zou hier nog vier jaar op zich laten wachten. De berichtgeving in de Vlaardingse nieuwsbladen van die tijd laat hierover geen enkele twijfel bestaan. De eerste mei van 1916 werd gevierd in een door de SDAP en de bestuurdersbond belegde openbare vergadering in het gebouw ‘Excelsior’. De ‘Internationale’ werd door de aanwezigen “uit volle borst” gezongen. Als feestredenaar trad op de heer A.B. de Zeeuw uit Rotterdam. De zangvereniging ‘De stem des Volks’ zong enkele liederen en de toneelvereniging ‘Kunst en Strijd’ voerde een dramati-

sche schets over drankmisbruik op. “Het was in elk opzicht een welgeslaagde feestavond”, aldus een bericht in de Nieuwe Vlaardingsche Courant, maar van een 1-mei-optocht wordt niet gerept Een straatbetoging ontbrak ook

in 1917, toen opnieuw een 1-mei-bijeenkomst in ‘Excelsior’ werd gehouden, ditmaal met de genoemde Suze Groeneweg als spreekster. Pas in 1920 werd in Vlaardingen de tijd rijp geacht voor een openluchtsamenkomst (op het Fortunaveld aan de Kethelweg) en een straatbetoging, voorafgaande aan de 1-mei-viering in de zaal ‘Harmonie’. De optocht marcheerde door een deel van de oude stad en door het nieuwe, oostelijke deel. De publieke belangstelling was enorm, de toeschouwers gedroegen zich waardig.

Hoogtepunt

Het hoogtepunt van het boek is de verkiezing van het eerste rode raadslid van Maasburg in 1917. Als secretaris van de plaatselijke SDAP-afdeling was Leen Wouters nauw betrokken bij de stembusstrijd. Voorzitter van de afdeling was de fabrieksarbeider Jan van Gent. Maar de twee eigenlijke kopstukken waren de penningmeester Jan Hoek (Jan Buis) en Jan Visser (Jan Hoogerwerf). Jan Hoek, die de conversatie onderhield in onnavolgbaar Maasburgs dialect, stelde aan de hand van de kiezerslijst “faiftig laisies, ieder met twalef adressen” samen. Partijleden moesten de kiezers op deze adressen bezoeken en hen proberen te overreden op een rode kandidaat te stemmen. Het andere bestuurslid, Jan Visser, stond als fanatiek bekend. Hij was afkomstig uit een streng-calvinistische familie en uit roeping socialist geworden. Toen hij voor het eerst voor de modern georganiseerde kuipers sprak, vergeleek hij zichzelf met de oudtestamentische figuur Amos, die van de ploeg weggeroepen was om te profeteren. Visser ontleende zijn beelden bij voorkeur aan de Bijbel en trad op met een stroeve ernst, waarmee hij kerkelijke arbeiders imponeerde. Zijn rechtzinnige afkomst was hem aan te zien. Hij had een voorkeur voor stemmige kleren. Bovendien was hij puritein gebleven met zijn afkeer van feestelijkheden, platte moppen en uitbundige eetpartijen.

Visser's gevoel voor rechtvaardigheid

bracht hem ertoe een demonstratie op touw te zetten, gericht op de verstrekking van aanvullende broodrantsoenen en van brandstof tegen gereduceerde prijs. Jan Visser en Leen Wouters plaatsten zich aan het hoofd van de demonstratie, waaraan zo’n vierhonderd personen deelnamen. In het oude raadhuis werden de twee door de burgemeester en drie wethouders ontvangen en overhandigde Visser een adres met eisen.

De actie van Jan Visser bezorgde hem veel krediet onder de Maasburgse kuipers en vissers. Bij de raadsverkiezingen kreeg hij in de drie stemdistricten bijna 1100 stemmen, meer dan een kwart van het totaal. Dit resultaat sloeg Maasburg met verbijstering. Hoek (Jan Buis), Reedijk (J.C. Hoorweg) en Van Gent (J.van Driel), die ook gekandideerd waren, bleven ieder ver bij Visser achter. De kuipers en vissers die op Jan Visser gestemd hadden,

wilden hem in de raad brengen, omdat hij hun belangen had verdedigd, zonder dat hij de oude, degelijke Maasburgse tradities had losgelaten. Hij was in hun ogen “een opstandige op de grondslag van Gods Woord”, wat van de andere drie kandidaten niet kon worden gezegd. Visser werd echter bij de eerste stemming nog niet gekozen. In de drie districten waren herstemmingen nodig. Het resultaat was dat hij niet alleen in district drie, de wijk van de Kosteloze School, waar de partij haar zinnen op had gezet, gekozen werd, maar óók in district één. Hij kreeg in dat district 366 stemmen, twee meer dan de reder Van Teylingen. “Koning Van Teylingen geduikeld voor een kuipersknechie”, peinsde Visser, “en dat terwijl we geen hand uitstaken naar district één”.

Ook dit verhaal, in de laatste hoofdstukken van Pleysiers boek, is weer een mix van

Het bestuur van de SDAP in 1914, vlnr: J.C. Hoorweg, J. van Driel, Jan Buis, M. Vijlbrief, C.L. de Zwart, M. Roos. (Foto: Stadsarchief Vlaardingen)

Jan Hoogerwerf.
(Foto: Stadsarchief
Vlaardingen)

feiten en fictie. Achter Jan Visser, het eerste rode raadslid in Maasburg, gaat Jan Hoogerwerf (1875-1931) schuil. “Hij was van gereformeerden huize, sprak de ‘tale Kanaäns’, die de Vlaardingers verstonden, en handelde strikt rechtvaardig”, aldus Pleysier in zijn memoires. Als secretaris van de bestuurdersbond en van de ‘levensmiddelencommissie’ had hij vrijwel de gehele toewijzing van aanvullende rantsoenen en extra bonnen in handen. Hoogerwerf kende alle haringpakkerijen en wist waar bijzonder veel overuren werden gemaakt. Aangezien Pleysier de beslissingen van Hoogerwerf moest administreren, zag hij van nabij welk een onbeperkt vertrouwen deze zich bij zijn vele klanten verwierf, juist omdat hij iedere ongefundeerde aanvraag in lang niet malse termen van de hand wees.

De door Jan Visser georganiseerde demonstratie is geen historisch feit, maar ontsproten aan Pleysiers fantasie. Wat over de

stembusuitslag in 1917 wordt vermeld, is echter in overeenstemming met de feiten. Bij de herstemming voor enkele leden van de Vlaardingse gemeenteraad op 13 juli 1917 behaalde Jan Hoogerwerf in district I een aantal van 366 stemmen, terwijl de liberaal A. Hoogendijk Jz.[3] er 364 kreeg. Vermeldenswaard is in dit verband het commentaar van de Nieuwe Vlaardingsche Courant: “Het resultaat is geweest dat een der oudste leden van den Raad zijn plaats zal moeten inruimen voor een jonger lid, een lid ook van de jongst gevormde politieke partij. De heer A. Hoogendijk Jz., die van het jaar 1895 in den Raad zetelde, werd niet herkozen. Wij vinden dat jammer. De positie die de heer Hoogendijk in de maatschappij inneemt, zijn erkende bekwaamheid op velerlei gebied, geven hem recht op een zetel in den Raad. Daarom, zonder af te dingen op de geschiktheid van de nieuw gekozenen, dunkt het ons een verlies voor den Raad en voor onze gemeente, dat het den heer Hoogendijk niet mag gegeven worden verder mede te werken aan datgene wat haar vooruitgang en welvaart kan bevorderen”.

Nog een samenvattende conclusie tot slot. ‘De Kosteloze School’ geeft een interessant, hoewel niet geheel objectief beeld van Vlaardingen in de tijd van de Eerste Wereldoorlog. Feiten en fictie moeten echter goed worden onderscheiden.

[1] ‘Schoolmeester en schriftgeleerden, memoires van A. Pleysier’, in: archief Arie Pleysier bij het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis te Amsterdam.

[2] Later was C.G. Roos enige tijd wethouder van Vlaardingen. In 1928 nam hij als zodanig afscheid in verband met zijn benoeming tot burgemeester van Lekkerkerk. Dit ambt bekleedde hij tot 1938, toen hij lid werd van de Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland. Tijdens de Duitse bezetting werd hij in 1943 door de Sicherheitsdienst gearresteerd, verdacht van activiteiten tegen de bezetter. Medio september 1944 werd hij van het concentratiekamp in Vught naar Sachsenhausen-Oranienburg overgebracht. In februari 1945 werd Roos op transport gesteld met onbekende bestemming. Tijdens zijn gevangenschap is hij overleden.

[3] Ary Hoogendijk (geb. te Vlaardingen 3 juli 1860, overl. te ‘s-Gravenhage 28 januari 1928) was koopman en reder, lid van de firma A. Hoogendijk Jz., directeur van NV Doggermaatschappij, Wijnimport Maatschappij en Hoenderpark ‘De Nijverheid’, lid van de gemeenteraad van Vlaardingen 1895-1917, lid van het College voor de Zeevisserijen.

Arie Pleysier zoals hij
geportretteerd werd in
een andere publicatie
van zijn hand: ‘Zes
dwaze dagen’.
(Uit: Koos Vorrink, een
Vlaardinger)

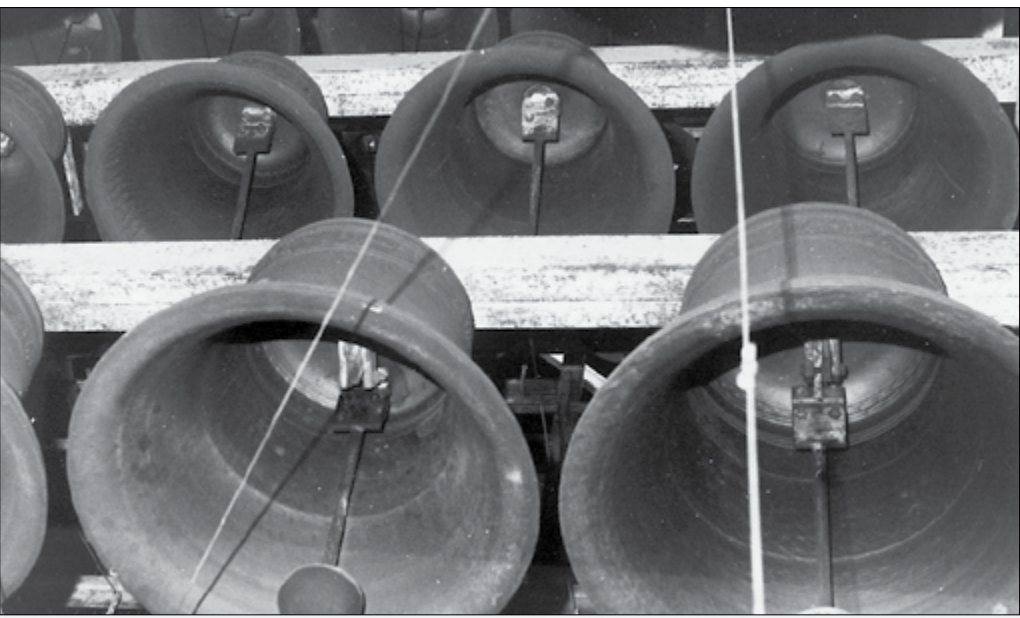

De restauratie van de Oranjebeiaard te Vlaardingen

Arie Abbenes, adviseur bij de restauratie

Na de Tweede Wereldoorlog ontstond er in Nederland een ware klokkenhonger. Verdwenen historische en Engelse luid- en beiaardklokken werden in een toenemend tempo vervangen door klokken van Nederlands fabrikaat. Naast de gevestigde gieterijen Van Bergen en Petit en Fritsen kwam er al spoedig een nieuw bedrijf op de markt. Het was de beiaardinrichter en fabrikant van torenuurwerken Eijsbouts uit Asten. Voor de oorlog installeerde Eijsbouts een tiental Gillett & Johnston beiaarden in Nederland; de toenmalige directeur – Tuur Eijsbouts – heeft zich kennelijk laten inspireren door deze instrumenten bij het ontwerpen van zijn eerste klokprofielen. Wanneer we in aanmerking nemen dat G & J zijn kennis opgedaan heeft, via de Engelse campanoloog Canon Simpson, bij de befaamde Hemonyklokken uit de 17e eeuw, dan heeft deze vroege Eijsboutsbeiaard een waardige voorgeschiedenis.

Helaas werd de Vlaardinger beiaard al spoedig na zijn ontstaan in 1950 overvleugeld door grotere, zwaardere en imposantere instrumenten. De beiaardwereld beschouwde de vroege Eijsboutsbeiaarden als ‘gewone’ instrumenten, en dat was beslist niet terecht. Elke aandachtige luisteraar kan nog steeds constateren dat de beiaarden van Bolsward (oude Reizende Beiaard), Oisterwijk, Oudewater, Vlaardingen en de uitbreiding van de Hemonybeiaard van Middelstum, direct een schot in de roos waren. Waren de klokken in Vlaardingen van uitzonderlijke kwaliteit, de inrichting verried enig gebrek aan ervaring. In de jaren zestig besloot men om de 22 kleinste klokken te vervangen door exemplaren van een zwaarder profiel. Door ernstige corrosieve aantasting van de klokken

Klokken in de toren.
(Foto: Stadsarchief Vlaardingen)

was ingrijpen noodzakelijk; nu moeten wij helaas betreuren dat men toen gekozen heeft voor een nieuwe discant van zwaar profiel. In 1968 werd de discant dus hergoten, de overige klokken werden schoongemaakt en herstemd, met uitzondering van de drie grootste (luid) klokken, die in de toren bleven. Van deze beslissing, om economische redenen, heeft men lange tijd spijt gehad! Het stemmingsverschil tussen de drie bassen en de rest van het instrument waren bepaald storend. Eijsbouts sloot

de kleinste 12 klokjes in 1968 aan door middel van het z.g. easy-systeem, een Eijsbouts patent waarbij de klokken met hamertjes aan de binnenzijde aangeslagen werden. Ondanks deze ingrijpende werkzaamheden bleef het resultaat achter bij de verwachtingen.

Restauratie
Ernstige roestvorming aan het slecht geconserveerde constructiewerk dwongen de gemeente er mede toe om een grondige herin-

Hoog boven het oude Vlaardingen verrijst de toren van de Grote Kerk.
(Foto: Stadsarchief Vlaardingen)

richting van de beiaard te overwegen. Na een aarzelend begin in de vroege jaren negentig gaf men in 2002 aan ondergetekende de opdracht om mogelijkheden tot restauratie te onderzoeken. Pas in 2007 resulteerden overwegingen, fundraising, ambtelijke nota's, veldwerk en inhoudelijk overleg tot een bestek voor een fundamentele herinrichting van de beiaard. Gemeentelijke diensten, stadsbeiaardier Bas de Vroome en adviseur besloten dat de restauratie als volgt uitgevoerd moest worden:

- Demontage en afvoer van alle onderdelen.
- De onderstoel en de luidbalken en wielen voor de drie luidklokken f-g-a, keren na stralen en verzinken ongewijzigd terug.
- Glasparelstralen en lichte herstemming van alle klokken, deze keer ook de drie luidklokken.
- Nieuwe klepels van mangaanmessing voor alle oude klokken boven de cabine en de nieuwe es-klok.
- Een nominale es (absoluut een as van ca. 540 kg) wordt aan de reeks toegevoegd.
- Een nieuwe beiaardstoel voor 45 klokken, opgehangen in het centrum van de klokkenkamer, aan de zolderbalken van de klokkenkamer. Het ijzerwerk wordt deugdelijk geconserveerd.
- Nieuwe tractuur voor het handspel met gerichte tuimelaars. Mogelijkheden voor repetitieveren achter de klepels van de 34 kleinste klokken. Voor de volgende 10 klokken moet rekening gehouden worden met compensatieveren.
- Revisie van de speelhamers op de luidklokken.
- Een nieuwe klaviercabine van 2,50 x 2,50 m, te plaatsen tussen de luidstoel en de nieuwe afgehangen constructie.
- Een nieuw klavier met bijpassende bank volgens de maatvoering vastgesteld door de internationale klaviercommissie van de BWF in 2006.

- Een elektronpneumatisch automatisch speelwerk, aangesloten op de manuaaltoetsen van het stokkenklavier. Omvang: drie octaven, basis: bes.

Uitvoering

Het werk werd gegund aan de Koninklijke Eijsbouts. In het voorjaar van 2008 werden de schoongemaakte klokken met grote omzichtigheid in stemming gecorrigeerd. De drie luidklokken, die de vorige keer niet aan de beurt gekomen waren, moesten uiteraard het meest aangepakt worden. Eijsbouts monteerde het instrument, inclusief de cabine in de maanden juli en augustus. Het resultaat heeft ons zeer verrast. Het klankbeeld van de beiaard kan het best gekarakteriseerd worden met duidelijk en mild. Doordat de klokken nu hoog, in het midden van de klokkenkamer aangebracht zijn is de uitstraling naar alle zijden gelijkmatig. De nieuwe es-klok (540 kg), geschonken door het Fonds Schiedam Vlaardingen, is gegoten in het oorspronkelijk profiel, waardoor zij niet te onderscheiden valt van de bestaande klokken. Geheel in de traditie van dit Oranje Carillon luidt haar naam Willem Alexander-Maxima. Als gevolg van de zorgvuldige uitbalancerings van de klepels zijn compensatieveren overbodig gebleken. Repetitieveren zorgen voor een terugval van de klepels vanaf klok 19, de klaviertoets g in het tweede octaaf. Alle nieuwe tuimelaars zijn voorzien van kogellagers.

Op 12 september werd dit grote werk afgesloten met een feestelijke ingebruikname, helaas in de stromende regen. Na een waardige feestzitting in de Grote Kerk met het voordragen van een passend gedicht door de stadsdichter Benne van der Velde, een toelichting op de restauratie en de overdracht van de beiaard aan de wethouder Jan Robberegt kon het gezelschap genieten van een concert door stadsbeiaardier Bas de Vroome, met medewerking van het trombonekwartet van het Rot-

terdams Philharmonisch orkest. Dank zij de grote betrokkenheid van de gemeente Vlaardingen, de stadsbeiaardier en de Koninklijke Eijsbouts is Nederland een zeer bijzonder toreninstrument rijker geworden.

Het terughangen van de klokken.
(Foto: Roel Dijkstra)

Boekbesprekingen

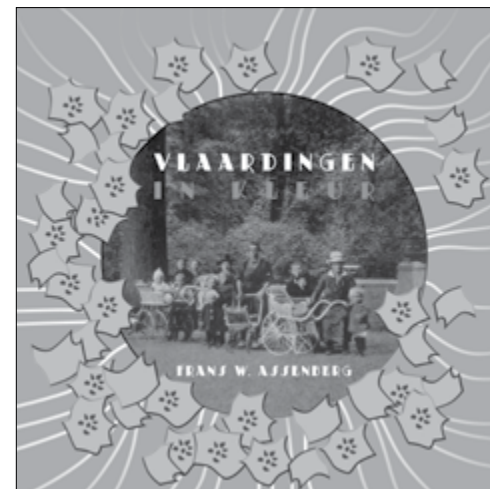

‘De Vijfsluizen. Van ’t Oft naar ’t Oofd, deel 9’ en ‘De Westwijk, 5500 jaar bewoning in Vlaardingen. Van ’t Oft naar ’t Oofd, deel 11’. Jan Anderson en Gera van der Weijden geven in deze twee delen van de inmiddels bekende reeks boekjes weer aardige en boeiende historische schetsen, die zoals gebruikelijke ruimschoots voorzien zijn van illustraties, Sommige daarvan zijn bekend, maar de meeste niet, en dat maakt de boekjes altijd extra aardig. Deel 10 volgt overigens later.

De Vijfsluizen vertelt drie geschiedenissen. Allereerst die van de Vijfsluizen, de uitwateringssluizen tussen Schiedam en Vlaardingen. Vervolgens de geschiedenis van de tol die daarnaast op de Vlaardingerdijk / Schiedamsedijk werd ingesteld om de verharding van die belangrijke verbindingsweg te bekostigen, maar die uiteindelijk toen de verkeersdrukke toenam een grote belemmering werd en na hevige burgerprotesten is opgeheven. En het derde verhaal gaat over de opkomst en ondergang van het Shell sportpark Vijfsluizen. Het afscheidsfeest ter gelegenheid waarvan de hiernaast besproken dvd is uitgegeven was de directe aanleiding tot de keuze van het onderwerp van dit deel in de serie Van ’t Oft naar ’t Oofd.

Het elfde deel in de serie gaat over de Westwijk en is geschreven ter gelegenheid van het 45-jarig bestaan van bejaardencentrum De Wetering. De geschiedenis van het ontstaan van de wijk, de stedenbouwkundig interessante opbouw, de archeologische vondsten die tot de Vlaardinger-cultuur leidden, kerken, scholen en straatnamen: het komt allemaal aan bod. Kortom: leuk en fraai verzorgd leesmateriaal.

‘De Vijfsluizen. Van ’t Oft naar ’t Oofd, deel 9’ en ‘De Westwijk, 5500 jaar bewoning in Vlaardingen. Van ’t Oft naar ’t Oofd, deel 11’ door Jan Anderson en Gera van der Weijden. Verkrijgbaar bij het Streekmuseum Jan Anderson en de Vlaardingse boekhandel voor € 2,50 per deel.

‘Vlaardingen in kleur.’ Je komt maar zelden tegen dat historische fotoboeken kleurenfoto's bevatten, simpelweg omdat de kleuren fotografie nog niet zo heel erg lang op grote schaal wordt toegepast. De meeste foto's in de collecties van het Stadsarchief en de HVV zijn dan ook in zwart-wit, en de alleroudste in fraai sepia. Op mijn speurtochten in de fotoarchieven naar illustraties voor Tijd-Schrift kwam ik toch af en toe wel een gekleurde foto's tegen, maar die zijn voor ons blad niet echt geschikt en ik vond ze er eigenlijk ook altijd wel een beetje nep uitzien. Dat klopt ook wel: het zijn namelijk met de hand ingekleurde zwart-wit foto's. Frans Assenberg kende die foto's ook en kreeg op een gegeven moment het lumineuze idee om ze bij elkaar te nemen en er het eerste boek met gekleurde historische foto's van te maken. En dan blijkt dat toch een heel erg leuk resultaat op te leveren! Met hulp van de HVV is een mooi uitgevoerd kijk- en leesboek tot stand gekomen, dat een (in)gekleurde blik biedt op het Vlaardingen uit globaal de jaren '20 en '30 van de vorige eeuw – de periode waarin die ingekleurde foto's populair waren. Uiteraard worden in de begeleidende teksten uitleg en allerlei wetenwaardigheden gepresenteerd. Een unieke en welkome aanwinst voor de collectie Vlaardingse fotoboeken!

‘Vlaardingen in kleur’ door Frans Assenberg. Verkrijgbaar bij de Vlaardingse boekhandel voor € 19,90.

‘Op en Top Vlaardingen’. Het einde van sportpark De Vijfsluizen was voor Ben van de Linden de aanleiding om het festival ‘De Laatste Ronde’ te organiseren. Om dit allemaal vast te leggen produceerde hij daarnaast de dvd ‘Op en top Vlaardingen’. Deze biedt een registratie van de belangrijkste gebeurtenissen van dit festival en een unieke verzameling gebeurtenissen en portretten en interviews met en over mensen die Vlaardingen vanaf de jaren '50 kleur hebben gegeven. Het is boeiend om te zien dat plaatselijke geschiedenis niet alleen statisch, in gedrukte vorm vastgelegd wordt, maar ook in bewegende beelden. En ook in dit geval dus in kleur...

Deze bijzondere dvd is o.a. te koop bij de plaatselijke boekwinkels, musea en de VVV voor € 19,95. Maar de leden van de HVV kunnen korting krijgen! Voor hen is de dvd tegen de gereduceerde prijs van € 17,95 aan te schaffen. Dat kan op twee manieren: door overmaking van dat bedrag op rekeningnummer 1304.51.150 ten name van St. De Laatste Ronde te Vlaardingen, met vermelding van uw adresgegevens en HVV lidmaatschapsnummer (u vindt dat op de adresdrager van Tijd-Schrift). Maar u kunt ook bestellen via het speciale formulier op de website www.delaatsteronde.com - vermeldt dan uw lidmaatschapsnummer in het faxvakje. U krijgt de dvd dan zo snel mogelijk thuis bezorgd!

(Eric van Rongen)

Ledenactiviteiten

Het jaar 2008 zit er weer bijna op. We hadden een goed najaar, met diverse druk bezochte HVV-activiteiten.

Met de Kerst zo vlak voor de deur, meld ik u dat de laatste mapjes Kerstkaarten van onze Historische Vereniging nu in de verkoop zijn. Hebt u ze afgelopen 2 jaar gemist, of wilt u er nog wat bij hebben, kom dan even langs de Kortedijk 16-a (naast de molen - maandag t/m vrijdag van 10 - 17.30 uur). Voor een klein prijsje verruilen ze van eigenaar.

Alvorens het overzicht van de HVV-activiteiten in het komende jaar te geven, wil ik u wijzen op de Nieuwjaarsbijeenkomst in het Stadhuis op zaterdag 10 januari a.s., met als thema ‘Verrassend Vlaardingen’. Iedereen is tussen 16 en 19 uur van harte welkom. Ook de geschiedenis van de stad krijgt daar weer de nodige aandacht, al was het alleen maar met het standje van het ServiceTeam dat wijst op de nieuwe Ken uw Stad-cyclus, die op maandag 12 januari weer van start gaat. Nog nooit meegedaan? Zet dan nu de stap waarvan velen zeiden: dat had ik véél eerder moeten doen! Informatie? Geef uw adres even door op tel. no. 435 3322 en ik stuur u alle gegevens vrijblijvend toe (of kijk op www.ken-uw-stad.nl).

Dan de lezingen. In **januari** starten we op **dinsdag de 27e** in Drieën-Huysen aan de Willem de Zwijgerlaan (Holysingel). Jan Borsboom zal, aan de hand van foto's uit de jaren '50 – '80, vertellen over de veranderingen die Vlaardingen in de vorige eeuw onderging. Het wordt een bijzondere avond: om half acht (wanneer de zaal open gaat) repeteert er n.l. het Shantykoor Vlaardingen, dat het toneel om acht uur aan ons ter beschikking stelt, om in de pauze van de lezing nog een half uur shantyliederen ten gehore te brengen.

Op **dinsdag 24 februari** houden we een avond

over de onbekende Vlaardingse Geus, die een dag vóór de andere Geuzen (zoals zij bekend zijn van het gedicht ‘De achttien doden’) ter dood gebracht werd: de heer Fernandez. Hij zat in Vlaardinger-Ambacht ondergedoken en toevallig ontdekte Siebe Idzinga nog maar enkele jaren geleden zijn bestaan. Uitgebreide naspeuringen volgden, totdat deze zomer een waterdicht bewijs kon worden opgemaakt: deze oud-Vlaardinger hoorde mogelijk in hetzelfde groepje verzetsslachtoffers thuis van hen wier namen we allen in Vlaardingen kennen, en die ook elk jaar nog op 13 maart herdacht worden. Siebe schreef er een boekje over, waarvan het eerste exemplaar op deze avond zal worden uitgereikt aan een nabestaande. We houden de bijeenkomst in De Lyndraajer aan de Baanstraat - aanvang acht uur, zaal open kwart voor acht.

De **Algemene Ledenvergadering** houden we dit keer op **dinsdag 31 maart** a.s. Nieuw daarbij is de locatie: de aula van het Groen van Prinstererlyceum, ingang Rotterdamseweg. Na de pauze zal onze bekende Pieter Kornelis van Ebscheuten in zijn herinneringen duiken, en ook een aantal voorwerpen uit zijn omvangrijke verzameling tonen. Wellicht kunt u hem bovendien nog helpen met de herkomst van een voorwerp? De avond begint om acht uur - zaal open om kwart voor acht.

De laatste lezing zal op **dinsdagavond 21 april** worden gehouden rondom de hoogtepunten in de Vlaardingse geschiedenis. Onze Stadsarchivaris Harm Jan Luth kan daar zeer onderhoudend over te vertellen. Misschien wel vooruitlopend op een eigen Vlaardingse geschiedenis-canon zal hij ons de belangrijkste feiten uit onze geschiedenis voorschotelen. Deze lezing zal worden gehouden in de grote zaal van de Marnixflat aan de Marnixlaan in de Westwijk. De aanvang is om acht uur - zaal open kwart voor acht.

De grote busexcursie vindt dit keer plaats op **zaterdag 27 juni**. Zoals we tijdens het reisje naar IJsselstein en Vianen afspraken, gaan we dit jaar een wat uitgebreider excursie maken langs de Hollandse Waterlinie (de lijn grofweg van Gorcum naar Muiden) - een grote defensie inspanning vanaf 1815. Onze rondleider in 2007 in Vianen is een kenner van deze materie en heeft eerder een aantal geslaagde excursies georganiseerd. Terwijl de indrukwekkende forten nu vooral de aandacht trekken, is de waterlinie in feite een uitgekiend waterstaatkundig werk van watergangen, dijken en sluizen. Hiermee kon een strook land van 85 km lang en van wisselende breedte

onderwater worden gezet. Een laag water van ongeveer 30 centimeter maakt het gebied dan onbevaarbaar en onbegaanbaar. De forten dienden ter verdediging van die gedeelten die niet onderwater konden worden gezet, zoals dijken, spoorwegen en rivieren. Om het schootsveld rondom de forten te handhaven, mocht er tot een bepaalde afstand om de forten niet in steen worden gebouwd: de ‘verboden kringen’. Daarbinnen moest alles snel kunnen worden omgehakt of platgebrand. In de Tweede Wereldoorlog bleek de waterlinie haar strategische betekenis te hebben verloren en in 1952 werd de Ontmantelingswet aangenomen. Sindsdien zijn de forten nog maar van beperkt militair belang. Mede door de nu toegestane begroeiing is er een indrukwekkende rij landschapselementen ten oosten van de stad Utrecht ontstaan. Tijdens de excur-

sie krijgt u een kijkje in het centrale gedeelte van de waterlinie. In de middagpauze zal uw courage (moed) worden gesterkt door een soldatenmaal in het Werk aan de Uitweg, en de excursie wordt afgesloten met een rondleiding door Fort Rhijnauwen bij Bunnik / Utrecht. De rest blijft een verrassing!

De deelnameprijs is ook dit jaar € 37,50 per lid en/of partner, en € 42,50 voor introductie's. U kunt zich weer opgeven door een bedrag van € 15,- per deelnemer (maar het gehele bedrag mag natuurlijk ook) over te maken op postgiro 750978 t.n.v. Penningmeester Historische Vereniging te Vlaardingen, o.v.v. ‘Excursie juni’. Mocht u onverhoopt toch niet kunnen: wanneer u dat voor 1 juni bij ons meldt, krijgt u het volledige betaalde bedrag teruggestort.

De kleine najaars-excursie vindt plaats op **zaterdag 27 september**. We gaan dan een kijkje nemen in de botanische tuin van de TU in Delft.

Tot slot nog een activiteit die al geruime tijd in de ijskast staat: de bustocht voor senioren. De voorbereiding voor deze tocht, die de deelnemers een kijk op het hedendaagse Vlaardingen zal geven, kwam wat in de knel door grote drukte van enkele bestuursleden. Binnenkort zullen we een tournee langs enkele seniorenwooncomplexen maken, met een praatje en een plaatje en vertoning van enkele oude films. Dan zullen we ook de informatie over de busrit geven. De deelnemers zullen worden opgehaald bij verschillende wooncentra en ontmoetingscentra, dus vrijwel altijd bij u in de buurt. De juiste data laten we t.z.t. via de centra aan u weten.

Namens de werkgroep Ledenactiviteiten: *Arie Ouwendijk* (tel. 010 435 3322).

Stadhouder Willem II inspecteert de Waterlinie.
(Foto: internet)

Historische Vereniging Vlaardingen

internet: www.hvv-vlaardingen.nl

e-mail: info@hvv-vlaardingen.nl